

УДК 325.54+331.556

Лошенко О.В.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного університету***ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ****FEATURES OF DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LABOUR MIGRATION****АНОТАЦІЯ**

У статті автором запропоновано поділ міжнародної трудової міграції на категорії, а також охарактеризовано їх ознаки. Розглянуто різні ступені еластичності міжнародної трудової міграції. Основну увагу зосереджено на визначенні причин виникнення та існування міжнародної трудової міграції для країн світу. Виділено фактори притягування/виштовхування трудових мігрантів країн світу. Відображено вплив різних факторів і передумов на розвиток міжнародної трудової міграції.

Ключові слова: міграційні процеси, міграційна політика, міжнародна трудова міграція, робоча сила, фактори притягування/виштовхування.

АННОТАЦИЯ

В статье автором предложено разделение международной трудовой миграции на категории, а также охарактеризованы их признаки. Рассмотрены различные степени эластичности международной трудовой миграции. Основное внимание сосредоточено на определении причин возникновения и существования международной трудовой миграции для стран мира. Выделены факторы притяжения/выталкивания трудовых мигрантов стран мира. Отображено влияние различных факторов и предпосылок на развитие международной трудовой миграции.

Ключевые слова: миграционные процессы, миграционная политика, международная трудовая миграция, рабочая сила, факторы притяжения/выталкивания.

ANNOTATION

In the article the author proposed the division of international labor migration into categories and described their indications. Different degrees of elasticity of international labor migration are considered. Basic attention concentrated on certain reasons of origin and existence of international labour migration for the countries of the world. The factors of attracting/extrusion of international labour migration of the world countries are distinguished. Influence of different factors and pre-conditions is represented on development of international labour migration

Keywords: migration, migration policy, international labor migration, labor, pull/push factors.

Постановка проблеми. В умовах розвитку інтеграційних процесів, які все більше охоплюють світові господарські зв'язки, важливе місце належить міжнародній трудовій міграції. Зростання інтересу населення до країн світу безпосередньо пов'язано з проблемами та особливостями формування і використання трудового потенціалу, що значно збільшує вплив міжнародної трудової міграції на соціальний та економічний розвиток світового господарства. Сьогодні міжнародна трудова міграція відбувається за нових географічних, демографічних, правових та інших умов, які викликані реформами, змінами у політичному, соціальному та економічному середовищі країн світу. Незбалансованість національних ринків праці, низький рівень доходів, загального добробуту, якості життя, зневіра у покращенні соціально-

економічної ситуації посилюють бажання населення мігрувати закордон з метою кращого працевлаштування, що й актуалізує завдання вивчення особливостей та розроблення ефективних інструментів удосконалення міграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед провідних вітчизняних науковців, які досліджують проблеми міжнародної трудової міграції, слід виділити Е.М. Лібанову, О.А. Малиновську, Т.М. Мельник, С.О. Мосьондз, І.М. Прибиткову, О.Р. Пятковську, М.О. Шульгу. Важливість трудової міграції у своїх працях підкреслюють зарубіжні науковці, такі, як, зокрема, Т. Андерсен, Х. Кларк, М. Піоре, Дж. Саймон, О. Старк, М. Тодаро.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на потужний науковий доробок, питання трудової міграції в системі сучасних міжнародних економічних відносин досі залишаються актуальними. Водночас потребують вивчення процеси трудової міграції з урахуванням особливостей, передумов та факторів ринків праці кожної окремої країни.

Мета статті полягає в аналізі загальносвітових тенденцій та особливостей міжнародної трудової міграції для розроблення ефективних механізмів та інструментів її регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систематизація теоретичних наукових підходів до дослідження міжнародної трудової міграції показує, що для цілісного їх розуміння і вивчення необхідно аналізувати різні аспекти, які взаємодіють між собою і доповнюють один одного.

В сучасному світі у міжнародному русі робочої сили бере участь більшість країн світу. Сьогодні у світі нараховується від 150 до 200 млн. осіб, які мешкають за межами країни свого походження, із них приблизно 65% є мігрантами. Ця цифра постійно зростає [1]. В п'ятірку країн з найбільшим числом іноземних трудових мігрантів входять США, Саудівська Аравія, Німеччина, Росія та Об'єднані Арабські Емірати. Причому найбільша кількість мігрантів прямує з Мексики в США. Другий за масштабами потік трудових мігрантів йде з Росії в Україну, третій – з Бангладеш до Індії, четвертий – з України в Росію [2].

Мотивація робочої сили щодо еміграції може бути різною. На думку автора, міжнародна тру-

дова міграція може поділятися на певні категорії. Так, за метою здійснення вона може відбуватися задля підвищення кваліфікації, коли, наприклад, мігрант змінює країну проживання для покращення своїх знань та вмій на постійній або тимчасовій основі. Вагомою причиною її може виступати задоволення власних соціальних потреб, зокрема, бажання трудового мігранта жити у країні з кращими умовами. Сьогодні досить велика кількість трудових мігрантів шукає місце роботи в іншій країні задля реалізації своїх потенційних можливостей через відсутність можливості реалізувати себе на батьківщині. Суттєвою умовою для трудового мігранта є матеріальна забезпеченість, яка відображається через різницю у заробітній платні. Досить поширеним є стажування або студентська міграція, прикладом якої слугують студенти, які мігрують задля навчання у вищих навчальних закладах із тимчасовими візами, під час навчання працюють, а потім повертаються на батьківщину. Трудова міграція може відбуватися також з культурних та етнічних причин, наприклад, через дискримінацію.

Водночас міжнародна трудова міграція вирізняється різними ступенями еластичності, зокрема, здатністю одного виду за певних умов перетворюватися на інший. Так, трудові мігранти, що перебувають у чужій країні на законних підставах, досить часто стають нелегальними мігрантами, якщо вони, наприклад, перевищують термін перебування в цій державі чи працевлаштовуються на новому робочому місці, коли це не дозволено умовами діючого контракту (високий ступінь еластичності), і навпаки, можлива ситуація, коли нелегальні трудові мігранти внаслідок державної кампанії з легалізації іноземної робочої сили отримують законний правовий статус у країні перебування, проте подібне трапляється досить рідко (низький ступінь еластичності). Робоча сила є цінним капіталом у світовому господарстві, що потребує найефективнішого використання в межах як національних, так і світових ринків.

Сьогодні основними причинами виникнення та існування міжнародної трудової міграції з боку країн-донорів виступають велика густота населення, (наприклад, в Індії, Китаї, Нігерії); масове безробіття, зумовлене науково-технічним прогресом, закриттям добувних галузей внаслідок вичерпності природних ресурсів, недостатньо виваженою соціальною політикою деяких держав, змінами потреби в тій чи іншій продукції, на якій спеціалізується країна. Водночас з боку країн-реципієнтів цим є потреба в додатковій висококваліфікованій робочій силі [3].

Із зростанням мобільності людського капіталу зростає попит на іноземну робочу силу, особливо в умовах масового експорту виробничого капіталу та формування підприємств із місцевою та іноземною робочою силою. У будь-якій країні іноземні працівники характеризуються національними особливостями та різ-

ною професійною підготовкою і кваліфікацією. У зв'язку з цим вивчення закономірностей розвитку та регулювання процесів міжнародної трудової міграції, зміна її складу, структури та інших характеристик мають велике значення для оцінки впливу іноземних трудових мігрантів на подальший розвиток суспільства і економіки країни, що приймає їх.

На основі загальних законів міграції, теорії факторів притягання /виштовхування (pull/push) та сучасного розвитку суспільства можна виділити такі загальні міграційні фактори притягання трудових мігрантів:

1) економічні (середній розмір заробітної плати, рівень цін в країні, якість життя населення, наявність робочих місць, стабільний розвиток економіки, індекс людського розвитку);

2) соціально-культурологічні (позитивна демографічна ситуація в країні, висока якість освіти, сприятливі умови праці, злагоджена система охорони здоров'я, можливість розвитку та самореалізації, відсутність релігійних переслідувань, расової та етнічної дискримінації);

3) екологічні (низький рівень радіації, сприятлива екологічна ситуація, розвиток природних ресурсів та рекреації);

4) політичні (стабільність політичної системи, розвиток демократії, відсутність корупції та воєнних конфліктів) [4].

Окрім цього, виникають певні передумови розвитку міжнародної трудової міграції, які відображають вплив на неї різних факторів як на міжнародному, так і на національному рівнях. На думку автора, ці фактори і передумови за їх природою можна поділити на кілька груп (рис. 1).

Комбінація представлених факторів і передумов формує тенденції розвитку міжнародної трудової міграції як загальносвітового явища та може розглядатися стосовно світового співтовариства загалом або щодо певних груп країн.

У кожній країні у певний період часу складається унікальна комбінація факторів розвитку міжнародної трудової міграції. Прояв їх впливу відбувається у межах наявних у країні суспільних інститутів, зовнішньої мобільності, яка під впливом глобальних факторів стає усе більш ліберальною та сприятливою. При цьому за загальної універсальності цих факторів стосовно кожної категорії мігрантів слід виділяти і специфічні причини. Так, науковці зазначають, що висококваліфіковані фахівці частіше виїжджають не стільки через низький рівень оплати праці, скільки через «неможливість реалізувати свій творчий і науковий потенціал» [5].

Серед усіх груп національних факторів міжнародної трудової міграції ключову роль відіграють економічні фактори. На мікроекономічному рівні вони виступають як у вигляді стимулів, так і у вигляді обмежень, а також суттєво впливають на рішення і вибір потенційних мігрантів. На макроекономічному рівні такі фактори визначають характер зовнішніх

міграцій (наприклад, хвильовий) і можливості впливу на міжнародну трудову міграцію з боку держави. Під час дослідження міжнародної трудової міграції на глобальному рівні слід диференціювати національні фактори щодо країн еміграції й імміграції (наприклад, фактори виштовхування і тяжіння); універсальні (незалежно від рівня розвитку країн) і специфічні (для певних груп країн, виділених за рівнем розвитку); об'єктивні і суб'єктивні.

На погляд автора, для будь-якої країни важливо, щоб дослідження міжнародної трудової міграції не тільки включало вплив і аналіз сучасних тенденцій мобільності робочої сили як такої, визначення динаміки і причин міграційних процесів, але й давало б змогу регулювати їх вплив на економіку певної країни.

Розгляд іноземних трудових мігрантів як одного із джерел кадрового забезпечення потреби економіки певної країни обумовлено перш за все структурою її трудових ресурсів. Мігранти виступають джерелом формування трудових ресурсів через нестачу власних джерел робочої сили на ринку праці країни. При цьому наслідки залучення мігрантів можуть відобразитися на економіці і суспільстві країни як позитивно, так і негативно.

У межах кадрового забезпечення країн неоднозначність, а точніше протилежність напрямів впливу міжнародної трудової міграції, полягає перш за все у зіткненні інтересів самих мігрантів, з одного боку, роботодавців, з другого боку, а також суспільства і економіки країни, з третього боку.

Рис. 1. Фактори і передумови розвитку міжнародної трудової міграції

Джерело: складено автором

Іноземні трудові мігранти переважно не мають високої професійної кваліфікації. Вони погоджуються на виконання робіт за невелику заробітну плату, відповідно, не претендуючи на соціальні гарантії та медичне страхування. При цьому роботодавці використовують таких мігрантів для заповнення робочих місць, від яких відмовляються або які не хочуть займати місцеві працівники.

Необхідною умовою переміщення мігранта з однієї країни в іншу є можливість перетворити свої наміри у дію. Основною проблемою тут виступає визначення вимог, які необхідні для реалізації цієї можливості. У межах трудової міграції під час прийняття рішення про переміщення з метою працевлаштування необхідною умовою виступає наявність роботи, яка забезпечить отримання засобів до існування.

Суттєвий вплив на інтенсифікацію процесу трудової міграції складає глобалізація світогосподарських зв'язків; з її розвитком бар'єри в'їзду до країн знижуються, уможливаючи майже безперешкодний рух людей, що прагнуть знайти кращу роботу, жити у країні з вищим рівнем життя або уникнути проблем, що можуть виникнути у власній країні. Незважаючи на те, що у сучасних міграціях бере участь більшість країн світу, одним з основних центрів залишаються Сполучені Штати Америки [10].

Розвиток швидкого і порівняно дешевого транспорту, засобів зв'язку, міжнародна економічна інтеграція, розвиток і набуття значення соціальних мереж спрощують процес пересування між країнами. З одного боку, міжнародна міграція трудових ресурсів допомагає країнам, що розвиваються, та країнам з високим рівнем фертильності і швидким приростом робочої сили збалансувати свої ринки праці, а приймаючим країнам – поповнити нестачу трудових ресурсів. З іншого боку, вона позбавляє країни походження кращих працівників, викликає занепокоєння місцевого населення приймаючих країн і змушує їх уряди посилювати міграційну політику [7].

Бурхливий розвиток технологій змінив склад працівників, в залученні яких були зацікавлені приймаючі країни. Індустріальні країни збільшили приплив кваліфікованих працівників у галузі високих технологій, машинобудування, проектування, інформаційних технологій, біотехнологій, освіти, охорони здоров'я, оскільки потреби їхніх ринків праці не могли бути задоволені на національному рівні. Одним з основних мотивів еміграції для висококваліфікованих спеціалістів з менш розвинутих країн стала різниця в рівні оплати праці. Наприклад, в Північній Америці такі спеціалісти могли отримувати заробітну плату вищу, ніж в Індії. Однак за великих потоків мігрантів важко виявити рівень їх освіти і те, що вони можуть привне-

сти до країн-реципієнтів, тому питання висококваліфікованих кадрів повинні розглядатися як елемент цілісного міграційного процесу [8].

Збільшенню кількості трудових мігрантів у світі також сприяють інтеграційні процеси, різниця в рівні життя між країнами і можливості працевлаштування закордоном, розвиток інформаційних технологій і доступ до інформації, посилення зв'язків між країнами, збільшення кількості випускників вищих навчальних закладів (в країнах з низьким рівнем заробітної плати їх кількість збільшувалася на 5,5% щорічно, тоді як у розвинутих країнах вона збільшувалася усього лише на 1%) [9].

Суттєвому впливу на рівень імпорту робочої сили в країни Північної Америки, Європи і Океанії сприяли такі довготермінові тенденції, як збільшення тривалості життя і витрат на соціальне забезпечення, зниження народжуваності, хронічний дефіцит робочої сили, економія часу і витрат на підготовку спеціалістів, що були потрібні на ринку праці, поява уніфікованих дипломів, освіта студентів закордоном і можливість залишитися працювати в приймаючій країні. Треба відзначити і динамічне зростання частки контингенту студентів і аспірантів, географічною направленістю яких є англо-германо-франкомовні країни, їх руху сприяють відкриті кордони між європейськими країнами, угоди між університетами тощо. Часто після навчання деякі з них залишаються працювати у відомих світових наукових центрах [10].

Сьогодні міжнародна трудова міграція відображається певним чином на ринках праці всіх країн та зароджує новітні тенденції у міграційних процесах, що потребує вивчення процесів її регулювання. Змінюються не тільки процеси міграції, але й її наслідки для суспільства, які виражаються у формі грошових надходжень від мігрантів, чому, безсумнівно, потрібно приділяти більше уваги.

Висновки. Отже, міжнародна трудова міграція є необхідною і об'єктивною умовою економічного розвитку країни, але при цьому є лише фактором, який доповнює, а не заміщує елементи кадрового забезпечення. Систематизація основних теоретичних і методологічних підходів до дослідження міграційних процесів у контексті їх впливу на економіку певної країни виступає необхідною умовою наукового аналізу процесів міжнародної трудової міграції з метою розроблення і удосконалення регулювання міграційної політики. А дослідження тенденцій і закономірностей у розвитку міграційних процесів дає змогу не тільки визначати та фіксувати показники поточного стану міжнародної трудової міграції, але й виробляти ефективні управлінські рішення щодо їх регулювання згідно з конкретними потребами та умовами розвитку певної країни, що й слугуватиме основою подальших досліджень автора.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зленко А.В. Особливості української трудової міграції / А.В. Зленко // Зовнішні справи. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/osoblivosti-ukrajinskoji-trudovoji-migraci/#sthash.ruOK6JJA.dpuf>.
2. Трудовая миграция способствует социальному и экономическому развитию стран. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ictsd.org/bridges-news/мости/news/трудова-миграция-способствует-социальному-и-экономическому-развитию-стран>.
3. Гуцу С.Ф. Трудова міграція: сутність та наслідки / С.Ф. Гуцу // Право України. – 2011. – № 4 (41). – С. 164–168.
4. Бачинська М.В. Фактори міграційного притягування в контексті соціокультурологічного розвитку регіону / М.В. Бачинська, Г.П. С'єдіна // Молодий вчений. – 2015. – С. 22–26.
5. Гоголь Г.П. Євразійська трудові міграція: проблеми та перспективи / Г.П. Гоголь, Ю.П. Гуменюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 606. – С. 440–445.
6. Курунова Ю.О. Сучасні тенденції міжнародної міграції в США / Ю.О. Курунова, А.П. Дамаксина // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2015. – Ч. 2. – С. 317–319.
7. Tsevukh Y. International labor migration in a period of global economic crisis / Y. Tsevukh // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 106. – Ч. I. – С. 171–178.
8. Пэнг Уэн Дзе Экономическая глобализация и процессы трудовой миграции / Пэнг Уэн Дзе // Журнал международного права и международных отношений. – 2010. – № 2. – С. 94–99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evolutio.info/content/view/1697/232>.
9. International Organization for Migration. About migration / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iom.int>.
10. Beets G. The Global Economic Crisis and International Migration: An Uncertain Outlook / G. Beets, F. Willekens // European Commission. Directorate-General "Employment, Social Affairs and Equal Opportunities". Unit E1 – Social and Demographic Analysis, 2009. – 14 p.